

Ο πολιτιστικός οργανισμός Branding Heritage καταγράφει, αναδεικνύει και ψηφιοποιεί υλικά και τεχνικές που συνδέουν πολύτιμα στοιχεία της τοπικής κληρονομιάς με το δημιουργικό παρόν της Κρήτης.

Η ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΑΝΟΙΓΕΙ ΔΡΟΜΟΥΣ

Από την Κατερίνα Φρέντζου

Εικαστικό του Χρήστου Κούρτογλου εμπνευσμένο από τη Μινωική Θεά των Όφεων, το οποίο αποτέλεσε την οπτική ταυτότητα της δράσης «Σύγχρονοι Μινωίτες», στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου (2018).

Η σύνδεσή μου με την Κρήτη ξεκινά με μια ξεχωριστή εμπειρία στον αρχαιολογικό χώρο της Κνωσού, τον Απρίλιο του 2016. Είναι η πρώτη φορά που αντικρίζω όσα έχω διαβάσει για την ανασκαφή του Έβανς, τα περίφημα μινωικά πιθάρια, τον αλαβάστρινο θρόνο του βασιλιά. Στέκομαι στο μέσο της κεντρικής αυλής του ανακτόρου, για να θαυμάσω 4.000 χρόνια ιστορίας. Λίγο πιο πέρα, το βλέμμα μου πέφτει σε έναν λεπτοκαμωμένο άνδρα που σχεδόν αιωρείται με ένα πινέλο στο χέρι, υπό τα βλέμματα χιλιάδων επισκεπτών. Μια ξεναγός μου εξηγεί πως πρόκειται για τον ζωγράφο και συντηρητή του παλατιού, Γιάννη Πολίτη, έναν αφανή εργάτη της τέχνης που εδώ και 20 χρόνια συνεχίζει τη χρωματική αποκατάσταση του μνημείου με οδηγό τις πολύτιμες γνώσεις που έλαβε από τον πατέρα του. «Η τέχνη του ζωντάνεψε την Κνωσό. Η αφοσίωσή του είναι συγκινητική», μου λέει με θαυμασμό η Κρητικιά ξεναγός. «Χρόνια τώρα τον παρακολουθούμε να ζωγραφίζει μέχρι να δύσει ο ήλιος και να σχεδιάζει με υπομονή και απόλυτη ακρίβεια τις δομές του ξύλου πάνω σε μια τσιμεντένια επιφάνεια (2.350 τ.μ.) από την αναστήλωση του Έβανς, θέλοντας να της δώσει φυσική απόχρωση». Ο ίδιος θα με οδηγήσει λίγο αργότερα στα άδυτα του ανακτόρου. Μιλάει για την Κνωσό σαν να είναι το σπίτι του. Ταξιδεύω στον χρόνο μέσα από τις

διηγήσεις του. «Το ανάκτορο που βλέπετε είναι μόνο ένα μικρό μέρος από τους μινωικούς θησαυρούς που έχουν έρθει στο φως. Ο πατέρας μου ήταν στη δούλεψη του Έβανς. Υπήρξε ακούραστος συντηρητής και εγώ ακολουθώ τα βήματά του. Θυμάμαι μικρό παιδί να μου δείχνει ψηλά στις κολόνες το πορφυρό χρώμα. “Αυτό βγαίνει από ένα κοχύλι”, έλεγε και άστραφτε από χαρά. «Μου έμαθε να βουτώ στον βυθό και να συλλέγω το όστρακο εκείνο που θα μου έδινε το γνήσιο χρώμα των Μινωιτών. Η ιστορία και οι μύθοι κατοικούν στα τραυματισμένα από τον χρόνο μέλη του κτιρίου, στις τοιχογραφίες που εξυμνούν την περηφάνια της μορφής του Πρίγκιπα με τα Κρίνα και εγώ υπηρετώ με ευλάβεια το παγκόσμιο αυτό μνημείο, προσευχόμενος κάθε μέρα να είμαι αντάξιός του ρόλου μου».

ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΜΙΝΩΙΤΕΣ

Φεύγοντας αναρωτιέμαι πόσο σύγχρονες μπορεί να είναι οι μινωικές τοιχογραφίες και τα σύμβολα, ποια μπορεί να είναι η σύνδεσή τους με το σήμερα. Αναζητώ το νήμα που συνδέει τη μινωική τέχνη και τους μύθους με την παγκόσμια καλλιτεχνική δημιουργία. Τα παραδείγματα πολλά: Από την περίφημη Θεά των όφρων του Ζαν Κοκτό στη σύγχρονη θεά των φιδιών της Αμερικανίδας Τζούντι Σικάγο, από την Πασιφάη του Τζάκσον Πόλοκ στον Μινώταυρο του Ουίλιαμ Μπλέικ και του Πάμπλο Πικάσο

Ο τότε πρίγκιπας της Ουαλίας Κάρολος εντυπωσιάζεται με τα τρίποδα αγγεία που σιγοψήνουν το φαγητό πάνω από τα κάρβουνα και λαμβάνει μέρος στη μαγειρική διαδικασία προσθέτοντας μέλι στις «μινωικές» φακές.

και από το περίφημο Μαντίλι της Κνωσού (Knossos Scarf, 1907) του Ισπανού Μαριάνο Φορτούνι στις ψηφιακές εκτυπώσεις μινωικών τοιχογραφιών στα ρούχα της Μαίρης Κατράντζου (2017), το μεγαλείο του μινωικού παρελθόντος τιμάται συχνά από καλλιτέχνες και σχεδιαστές μόδας σε όλο τον κόσμο.

Τα συμπεράσματα αυτά με οδηγούν στον σχεδιασμό μιας δράσης αφιερωμένης στον πρώτο ευρωπαϊκό πολιτισμό και στον τρόπο που μεταφέρεται στο δημιουργικό παρόν. Οι «Σύγχρονοι Μινωίτες» υλοποιούνται με όχημα τον πολιτιστικό φορέα Branding Heritage (BH). Το πολιτιστικό διήμερο διοργανώνεται σε Ηράκλειο και Κνωσό το 2018 και ταξιδεύει στο Μουσείο του Λονδίνου το 2019 με τη στήριξη της Περιφέρειας Κρήτης και του ΕΟΤ. Ακαδημαϊκοί, δημιουργοί, αρχαιολόγοι και δημοσιογράφοι συναντιούνται τον Μάιο του 2018 στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου και συμμετέχουν σε έναν ανοιχτό διάλογο για το πώς η κληρονομιά και η παράδοση μπορούν να γίνουν εφαλτήριο δημιουργίας και επιχειρηματικότητας. Το BH προσκαλεί Έλληνες σχεδιαστές να συνομιλήσουν με μουσειακά εκθέματα μινωικών χρόνων, δημιουργώντας μοντέρνα αντικείμενα τα οποία εκτίθενται στο μουσείο για έναν μήνα. Τα συγκεκριμένα έργα ανήκουν σήμερα στη Μινωική Συλλογή του BH, η οποία ψηφιοποιήθηκε πρόσφατα με τη συνδρομή του Ιδρύματος Τεχνολογίας και Έρευνας (ΙΤΕ) και τη στήριξη του Υπουργείου Πολιτισμού. Από τον Σεπτέμβριο του 2023 θα είναι διαθέσιμα σε τρισδιάστατη μορφή στο Ψηφιακό Μουσείο του BH αλλά και στο ψηφιακό αποθετήριο του Εθνικού Κέντρου

Τεκμηρίωσης. Ανάμεσα στα εκθέματα της συλλογής και το κόσμημα, εμπνευσμένο από μινωικά ξίφη, που σχεδίασε η Σοφία Κοκοσαλάκη (1972-2019), η οποία τιμάται στο πλαίσιο της ημερίδας για τη διεθνή προβολή της ελληνικής και κρητικής της ταυτότητας. Το Branding Heritage, θέλοντας να κρατήσει ζωντανή τη μνήμη της, έχει δημιουργήσει τη συλλογή Σοφία Κοκοσαλάκη με αντικείμενα που φέρουν την υπογραφή της. Ένα από τα ενδύματα της συλλογής δανείστηκε πρόσφατα το Design Museum του Λονδίνου, προκειμένου να το συμπεριλάβει στην έκθεση Rebel, 30 χρόνια βρετανικής μόδας, που ξεκινά τον Σεπτέμβριο του 2023 και θα διαρκέσει έξι μήνες.

ΜΑΓΕΙΡΕΥΟΝΤΑΣ ΣΑΝ ΜΙΝΩΙΤΕΣ

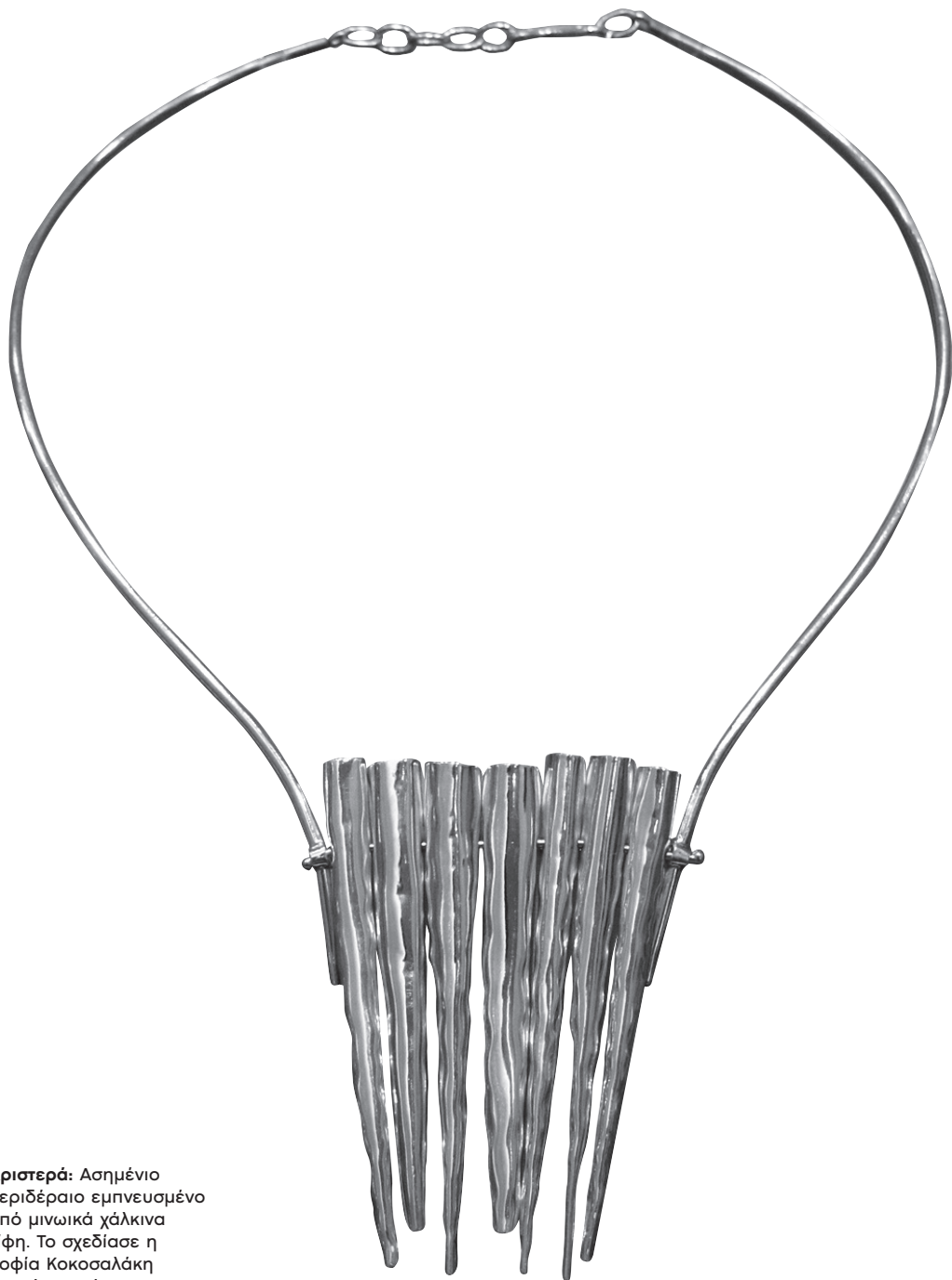
Το 2018 η μινωική γαστρονομία βρίσκεται επίσης στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος του Branding Heritage. Τι έτρωγαν οι Μινωίτες και τι έχει απομείνει τελικά μέσα στο πέρασμα του χρόνου στη σύγχρονη κρητική κουζίνα; Η Αμερικανίδα αρχαιολόγος και κεραμίστρια δρ Τζέρολιν Μόρισον, η οποία δημιουργεί γαστρονομικές εμπειρίες που μεταφέρουν στον σύγχρονο κόσμο την αρχαία γλώσσα της γεύσης, αναλαμβάνει να δώσει τις απαντήσεις. Καθώς δεν υπάρχουν γραπτά κείμενα σχετικά με τις τεχνικές μαγειρικής στη μινωική εποχή, η Τζέρολιν ερευνά αρχαιολογικά ευρήματα, όπως τα υπολείμματα τροφών που βρέθηκαν στα αποθηκευτικά πιθάρια των μινωικών ανακτόρων, και συνθέτει τις δικές της μινωικές συνταγές. Κάποιες από αυτές μαγειρεύει μέσα σε πήλινα σκεύη, στον κήπο του Ερευνητικού Κέντρου της Βρετανικής Σχολής

Αριστερά: Λεπτομέρεια υφαντού της Αριστέας Ευλούρη στα Ανώγεια, η οποία καταγράφηκε από το Branding Heritage σε ψηφιακή βάση δεδομένων, στο πλαίσιο του έργου «Οι Υφάντες και Υφάντρες της Κρήτης».

Δεξιά: Ψηφιδωτό μινωικό φόρεμα της Λουκίας Ορφανού από τη «Μινωική συλλογή» του ΒΗ, εμπνευσμένο από πηλίνο ομοίωμα ενδύματος που βρέθηκε στα Ιερά Θησαυροφυλάκια του Ανακτόρου της Κνωσού.

Αριστερά: Ασημένιο περιδέραιο εμπνευσμένο από μινωικά χάλκινα ξίφη. Το σχεδίασε η Σοφία Κοκοσαλάκη αποκλειστικά για τη «Μινωική Συλλογή» του Branding Heritage. Εκτέθηκε το 2018 στο Αρχαιολογικό Μουσείο Ηρακλείου στο πλαίσιο της δράσης του ΒΗ «Σύγχρονοι Μινωίτες»

Δεξιά: Πιθάρια από το εργαστήριο του αγγειοπλάστη Μιχάλη Βαργιακάκη στο Θραψανό.

στην Κνωσό, τον Μάιο του 2018, στο πλαίσιο της βιωματικής δράσης «Cooking like Minoans». Καλεσμένος της Βρετανικής Σχολής είναι ο τότε πρίγκιπας της Ουαλίας Κάρολος, ο οποίος βρίσκεται στο νησί στο πλαίσιο επίσημης επίσκεψης στην Ελλάδα. Ο Βρετανός μονάρχης εντυπωσιάζεται με τα τρίποδα αγγεία που σιγοψήνουν το φαγητό πάνω από τα αναμμένα κάρβουνα και λαμβάνει μέρος στη μαγειρική διαδικασία προσθέτοντας μέλι στις «μινωικές» φακές.

Η ΥΦΑΝΤΙΚΗ ΣΤΟ ΣΗΜΕΡΑ

«Η ελληνική χειροτεχνία μπορεί να αποτελέσει σημαντικό εργαλείο ανάπτυξης μετεράστια κοινωνική και οικονομική διάσταση. Έχουμε θησαυρούς που είναι καιρός να αξιοποιήσουμε». Τα λόγια αυτά της σπουδαίας λαογράφου Αικατερίνης Καμηλάκη, ομότιμης ερευνήτριας, τ. διευθύντριας του Κέντρου Λαογραφίας της Ακαδημίας Αθηνών, που τιμά το Branding Heritage ως μέλος της επιστημονικής ομάδας του, μας οδηγούν στον σχεδιασμό ενός έργου για την ενίσχυση της υφαντικής με τη συνδρομή της τεχνολογίας. Από το 2021 καταγράφουμε τους υφαντές και τις υφάντρες της Ελλάδας στο πλαίσιο έργου με τίτλο The Weavers of Greece για τη διαφύλαξη της άυλης κληρονομιάς αλλά και την ένταξη της πανάρχαιας τέχνης σε ένα σύγχρονο περιβάλλον.

Το έργο προβλέπει τη δημιουργία σύγχρονης ψηφιακής βάσης δεδομένων

επαγγελματιών υφαντικής, ψηφιοποίηση παραδοσιακών τεχνικών και υφαντών σε συνεργασία με το Ίδρυμα Τεχνολογίας και Έρευνας (ΙΤΕ) αλλά και εντατικό εκπαιδευτικό πρόγραμμα ανάπτυξης δεξιοτήτων σε συνεργασία με την ΚοινΣΕπ knowI για την Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση. Σημαντική επιδίωξη αποτελεί και η διασύνδεση των χειροτεχνών με σχεδιαστές μόδας για ανταλλαγή τεχνογνωσίας και ανάπτυξη συνεργειών.

Πρώτος σταθμός μας η Κρήτη, καθώς η υφαντική αποτελεί μέρος της πολιτιστικής ταυτότητάς της. Οι αργαλειοί ακόμα και σήμερα ηχούν ρυθμικά σε πολλές περιοχές του νησιού, αποδεικνύοντας πως οι Κρητικοί επιμένουν να διατηρούν τις μνήμες τους και να τιμούν την αρχέγονη παράδοσή τους. Ταξιδεύουμε από το Ηράκλειο, τα Ανώγεια και τα Σφακιά έως τον Άγιο Νικόλαο, την Ελούντα και την Κριτσά. Οι χειροτέχνες μάς υποδέχονται στα σπίτια τους, μας εξηγούν πώς λειτουργούσε το «αργαστήριο» —όπως ονόμαζαν τη μικρή οικιακή οικοτεχνία τους— και ανοίγουν τις κασέλες για να θαυμάσουμε τα πολύτιμα υφαντά των γιαγιάδων, τα οποία κρατούν ακόμα και σήμερα σαν φυλαχτό.

Οι υφάντρες της Κρήτης, κυρίως στις ορεινές περιοχές, κατάφεραν με τα εργόχειρά τους όχι μόνο να εξοπλίσουν το σπίτι τους και να δημιουργήσουν την προίκα των παιδιών τους, αλλά και να εξασφαλίσουν

Οι χειροτέχνες μάς υποδέχονται στα σπίτια τους, μας εξηγούν πώς λειτουργούσε το «αργαστήριο» και ανοίγουν τις κασέλες για να θαυμάσουμε τα πολύτιμα υφαντά των γιαγιάδων, τα οποία κρατούν σαν φυλαχτό.

σημαντική οικονομική στήριξη στο νοικοκυριό τους. Αξιοποιούσαν το μαλλί —που σήμερα πετιέται και καίγεται— και δημιουργούσαν μόνες τους τα νήματα, τα οποία έγνεθαν με τη ρόκα, έβαφαν με φυτικές χρωστικές και ύφαιναν με τη σαίτα τους. Για εκείνες, η κυκλική οικονομία —το νέο μοντέλο βιώσιμης ανάπτυξης για το οποίο μαχόμαστε σήμερα— ήταν κοινή πρακτική για εκατοντάδες χρόνια.

Σήμερα, αρκετές είναι οι γυναίκες στην Κρήτη που αντλούν έμπνευση από την κρητική παράδοση και εκφράζονται με σύγχρονους τρόπους. Στο Ηράκλειο η Ειρήνη Καρλή, που διατηρεί βιοτεχνία χειροποίητων κρητικών υφαντών, η Ζωή Παπαδάκη, ιδρύτρια του brand «Εργαστήνη», η Εύα Βάμβουκα με τις παραδοσιακές κρητικές της φορεσιές και η Μαρία Κορασάνη με την «Αρετούσα» στις Αρχάνες είναι κάποια παραδείγματα γυναικών που έχουν καταφέρει να ζωντανέψουν το αρχέγονο αυτό εργαλείο υφαντουργίας, προσδίδοντάς του σύγχρονο χαρακτήρα με επιχειρηματική προοπτική.

Τα κρητικά μοτίβα και τεχνικές προκαλούν και διεθνές ενδιαφέρον. Το 2020, τα Ανώγεια, το ξακουστό χωριό του Ψηλορείτη, υποδέχονται μια σημαντική προσωπικότητα από τον χώρο της διεθνούς μόδας. Η καλλιτεχνική διευθύντρια του ιστορικού γαλλικού οίκου Dior, Μαρία Γκράτσια Κιούρι, σε μια δημιουργική εξερεύνησή της σχετικά με την ελληνική χειροτεχνία, γνωρίζει τις υφάντρες του χωριού και θαυμάζει από κοντά τα περίφημα εργόχειρά τους.

Μέχρι σήμερα, 40 υφαντές και υφάντρες έχουν καταγραφεί στην Κρήτη από το Branding Heritage σε συνεργασία με τον

Αναπτυξιακό Σύλλογο Γυναικών Επιχειρηματιών Κρήτης. Το καλοκαίρι του 2022 είχαν την ευκαιρία να συναντηθούν στην παρουσίαση των αποτελεσμάτων του έργου στο Εμπορικό Επιμελητήριο Ηρακλείου, σε συνδιοργάνωση με την Περιφέρεια Κρήτης. Μετά την Κρήτη, σειρά έχει η Πελοπόννησος (Μεσσηνία, Λακωνία, Αρκαδία), ενώ απώτερος στόχος είναι να καταγραφούν υφαντές σε διάφορες Περιφέρειες της χώρας. Το έργο υλοποιείται με τη στήριξη του Υπουργείου Πολιτισμού και των Ιδρυμάτων Γ. & Β. Καρέλια και Γ. & Α. Μαμιδάκη.

Η αγγειοπλαστική της Κρήτης είναι ένας ακόμα στόχος μας για καταγραφή και ανάδειξη. Το Θραψανό, ένα μικρό χωριό λίγο έξω από το Ηράκλειο, ιστορικά καταγεγραμμένο ως το μεγαλύτερο κέντρο αγγειοπλαστικής στο νησί, θεωρείται σημαντικό επιχειρηματικό μοντέλο αξιοποίησης του παραδοσιακού πολιτιστικού μας αποθέματος. Το σύγχρονο μινωικό πιθάρι που κατασκευάζουν οι περίφημοι αγγειοπλάστες του αποτελεί σήμερα σημαντικό εξαγωγίμο προϊόν. Όλα τα παραπάνω οδηγούν στο συμπέρασμα πως η ελληνική χειροτεχνία δεν θα πρέπει να αντιμετωπίζεται μόνο ως κομμάτι της παράδοσης, αλλά και ως ενεργή εφαρμοσμένη τέχνη με προοπτική που μπορεί να ανοίξει καινούργια δημιουργικά μονοπάτια ειδικά για τους νέους της χώρας. Ο λαϊκός πολιτισμός του τόπου είναι ζωντανός και σύγχρονος και μας δείχνει τον δρόμο για το μέλλον. ♦

↓
Η δημοσιογράφος
Κατερίνα Φρέντζου
είναι ιδρύτρια
του πολιτιστικού
φορέα Branding
Heritage, www.brandingheritage.org